

Ludwig van Beethoven 250

Hornyák Mária

Beethoven barátja: Brunszvik Ferenc

„Élj boldogul, drága Testvérem, hadd tekinthesselek annak, hiszen nincs senkim, akit így nevezhetnék, tégy annyi jót környezetemben, amennyit a gonosz idő megenged...”

(Beethoven Brunszvik Ferenchez szóló leveléből, 1813)¹

„Kedves, kedves B(runszvik)”, „Barátocskám”, „hűséges barátom”, „Kedves barátom és testvérem”, „drága testvérem”... Leveleiben Beethoven így nevezi-szólítja Brunszvik Ferencet. Egy alkalommal sértettségében a háta mögött „átkozott egykori zenegrófocskának” titulálja,² haragja azonban elszáll, s barátságuk tovább folytatódik.

Brunszvik Ferenc, akinek Beethoven az op. 57 *Appassionata*-szonátát és az op. 77 *Zongorafantáziát* dedikálta, 1777. szeptember 25-én született Pozsonyban. Gyermek- és ifjúkoráról keveset tudunk. Pesten, a királyi gimnáziumban, majd az egyetem jogi karán tanul.³ Az 1797. évi nemesi felkelés meghirdetésekor a franciák ellen főhadnagyként ő is táborba száll, bevetésükre azonban a békekötés miatt nem kerül sor, így tanulmányait hamarosan folytathatja. Feltehetően államhivatalnok elődei nyomába óhajtott lépni, erre azonban valamilyen oknál fogva mégsem került sor. Egy ideig Pest vármegyénél aljegyzősködött, Csongrád, Bars és Fejér megye pedig megválasztotta őt táblabírónak. Nemso-kára a kamarás (aranykulcsos) kitüntető udvari méltóságot is elnyerte,⁴ hivatalt azonban nem vállalt, hanem martonvásári birtokán gazdálkodni kezdett.

Az „igen magasra nőtt, de gyöngye és beteges” fiatal gróf életében volt egy válságos időszak: mint Teréz meséli, „hamislelkű barátai roppant veszedelmes

¹ Beethoven leveleit Brunszvik Ferenchez lásd Hornyák Mária könyvében, amelynek a jelen tanulmány is része eredetileg: *Beethoven, Brunszvikok, Martonvásár*, MTA Mezőgazdasági Kutatóintézete, Martonvásár [é. n.], 132–136.

² Lásd Hornyák Mária hivatkozott könyvének 134. oldalát.

³ Pauler Tivadar, *A budapesti Magyar Kir. Tudományegyetem története*, 1. kötet, Budapest, 1880, 343., 2. sz. jegyzet.

⁴ Brunszvik József kérvény-fogalmazványa unokaöccse kamarási kinevezése ügyében. Magyar Országos Levéltár, P 68 Fasc. 5. („XVIII. sz.” I. 12–13.)

életmódra csábították”, kártyázott, éjszakai tivornyákban vett részt stb. Ennek 1807-ben lett vége, amikor anyja – Teréz ostromának engedve – hatáskört adott neki a martonvásári gazdaságban.⁵ Ferenc, aki korábban mezőgazdasági tapasztalatszerzés céljából Franciaországban és Angliában járt, ekkor végre magára talált.

Teréz szerint Ferenc „jól vezette az ügyeket, csak túlságosan szigorúan”: parasztjait ahol tudta, megrövidítette (erről úrbéri peres aktákból is tudunk), vasárnap délután dolgoztatott, az iskola ügyeit elhanyagolta, megkárosította a plébánost, összekülönbözött a püspökkel, amiért még a kegyúri jogot is megvonták tőle a nagyapja építtette templomban.⁶ Brunszvik Ferencért fiatal korukban nővérei rajongtak, később azonban velük szemben is önző és szűkmarkú lett, ezért elnevezték őt „Comte Egó”-nak („En Gróf”-nak).⁷ Mentségére szolgáljon: a martonvásári uradalom új alapokra helyezése, a vízrendezés, az építkezések, a parképítés stb. igen sok pénzébe került. Nem beszélve azokról az összegekről, amelyeket az évek során Jozefinék zilált anyagi helyzetének rendezése emésztett fel. Azt pedig, hogy kiváló munkát végzett, s hogy Martonvásárt „különös szorgalommal és értelmességgel virágzó állapotra hozta és mintegy paradicsommá varázsolt”,⁸ Teréz is igen nagyra értékelte. Brunszvik Ferenc elsősorban a juhnesemítésben ért el sikereket, de a lovakhoz is kiválóan értett, ezért szerepel ott a neve például a Széchenyi által tervezett hazai Lónemesítő Társaság tagjainak lajstromában (1822).⁹

Brunszvik gróf, a mintagazda, zenei tehetség volt. Hogy ki volt a mestere, nem tudjuk, tény, hogy kiváló csellista lett, s a zeneelméletben is nagy jártasságra tett szert. Beethovennel valószínűleg Deyméknél ismerkedett meg. „A két zenész-lángelme – Teréz ti. őt is annak tartotta – benső barátságot kötött, és – mint meséli – öcsém a pénz dolgában oly gondtalan barátját sohasem hagyta el...”, ami finom célzás arra vonatkozólag, hogy Ferenc Beethoven olykor anyagiakkal is támogatta.¹⁰ Anton Schindler a zeneköltő halála után két telet Pesten töltött, s a Mester kvartettjeit együtt elemezgette Brunszvik Ferencsel, „a beethoveni zene egyik legtisztánlátóbb ismerőjével”.¹¹ Szerinte Brunszvik gróf, akinek a beethoveni szellemet kivételesen mélyrehatóan sikerült megragadnia, zeneelméleti téren „teljes joggal nevezhette magát” Beethoven-tanítványnak.¹²

⁵ Brunszvik Teréz emlékiratai. (Félszázad életéből), ford.: Petrich Béla, in: Czeke Marianne – H. Révész Margit, *Gróf Brunszvik Teréz élet- és jellemrajza...*, Budapest, 1926, 102. Brunszvik Ferenc anyja: Seeberg Anna (ifj. Brunszvik Antalné: 1752–1830); Brunszvik Ferenc testvérei: Teréz (1775–1861), Jozefin (1779–1821) és Karolina (1782–1843).

⁶ Uo., 102–103.

⁷ Uo., 83.

⁸ Nagy Iván, *Magyarország családai...*, 2. kötet, Pest, 1859, 241–243.

⁹ Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára K 170/60.

¹⁰ Brunszvik Teréz emlékiratai, 49.

¹¹ Schindler, Anton, *Biographie von Ludwig van Beethoven* (A mű 3. 1860. évi kiadása alapján. Hrsg.: Klemm, E.) Leipzig, 1970, 367.

¹² Uo. és Schindler, Anton, *Biographie von Ludwig van Beethoven*, 2. verm. Aufl. Münster, 1845, 72.

A nyilvános premierek pattanásig feszülő légköre, közös zenélések Joze-finék szalonjában vagy Zmeskáll Miklós¹³ lakásán, a pohárköszöntőkkel tarkított, véget nem érő beszélgetések, vidám évődések és parázs viták Beethoven kedvenc helyein (például a Hattyú vendéglőben) – mindezekből Brunszvik gróf is kivette a részét. Később őt az uradalom ügyei egyre inkább Martonvásárhoz kötik, így ritkán jut fel Bécsbe, kapcsolatuk azonban (ezt a zeneköltő levelei jelzik) nem szakad meg.

Az időben első, 1807. május 11-i levélben Beethoven Ferenc gróftól a nála lévő vonósnégyes-kéziratait kéri vissza, ugyanis sürgősen szüksége van ezekre a tervezett angliai és franciaországi kiadásuk miatt. Máskor új szerzeményeit küldi meg Brunszviknak. A levelekben Beethoven szól ismerőseikről, elpanaszolja nyomorúságait, bosszúságait, magyarországi utak tervét fontolgatja, teplitzi nyaralásra invitálja a gróft, köszöni az általa küldött bort („nektárt”), amellyel, egészségére üritgetve poharaikat, jelképesen „részegre itatják” Brunszvik Ferencet stb.¹⁴ A zene fejedelme és a magyar mágnás, amint azt tegeződésük és Beethoven közvetlen hangú levelei is jelzik, egyenrangúaknak tekintették egymást.

1814. február 13-án kelt levelében Beethoven a bécsi Redoute-ban tartandó akadémiájára hívja barátját, s érdeklődik, vajon megérné-e, hogy fellépésre Budára utazzon.¹⁵ Brunszvik Ferenc válaszát nem ismerjük, s azt sem, hogy ott volt-e a koncerten, amely (műsorán a *Wellington győzelmével* [op. 91] és a *VIII. szimfóniával*) február 27-én nagy sikerrel lezajlott. Nebbien, a kerttervező, aki ekkor Alsókorompán volt, mindenesetre március 13-án levélben nagybátyján keresztül arra kérte Brunszvik Ferencet, hogy adja át népdalgyűjtését Beethovennek, aki tudomása szerint Pest-Budán van...¹⁶

Brunszvik gróf, aki tavasztól őszig Martonvásáron, télen pedig Budán lakott, muzsikuszzenvedélyének élete végéig hódolt. Kapcsolatban állt a Martonvásárhoz közel élő zenekedvelő birtokosokkal, volt iskolatársaival (például Lányi Imrével és Rosty Alberttel), és a magyar főváros szinte minden számottevő muzsikussal és zenekarátjával. Czerny, aki 1814–1815-ben Pesten élt, később maga mesélte Beethovennek, hogy milyen sokat muzsikált együtt a gróffal.¹⁷

Brunszvik Ferencnek a színházi körökkel jó kapcsolatai voltak. Ezért valószínű, hogy ő járt közben Beethovennél, hogy vállalja el két alkalmi darab megzenésítését. *„Éppen mikor kocsi-ra készültem szállni, hogy Teplitzbe utazzam, csomagot kapok Budáról azzal a kéréssel, hogy úrjak valamit az új*

¹³ Zmeskáll Miklós (1759–1833) csellista, a bécsi magyar kancellária hivatalnoka, Beethoven barátja. Lásd róla: Zolnay L., *Miklós Zmeskáll, Beethovens ungarischer Freund*, *Studia Musicologica*... 8 (1966) 211–216.

¹⁴ Lásd az 1. sz. jegyzetet!

¹⁵ Lásd Hornyák Mária hivatkozott könyvének 136. oldalát!

¹⁶ E Beethoven-levéltre Dorothea Nehring hívja fel a figyelmet az általa közreadott *„Nebbien, H., Ungarns Volksgarten der Koeniglichen Frey-Stadt Pesth (1816)”* (München, 1981) című kötet 38. sz. jegyzetében (XXII. p.). A Pozsonyban őrzött levél másolatát lásd: Magyar Országos Levéltár Mikrofilmtára C 1602.

¹⁷ *Ludwig van Beethovens Konversationshefte*, Bd. 1. (Leipzig, 1972), 254.

pesti színház megnyitására. Miután három hetet töltöttem Teplitzben és jól érzem magam, orvosom tilalma ellenére nekiülök, hogy segítsek a magyar bajúzosoknak, akiket szívből szeretek..." – írja 1811. október 9-én lipcsei kiadójának, s említi, hogy kifejezetten e munka sürgőssége miatt sietett vissza Bécsbe.¹⁸ A pesti Német Színház felavatását azonban többször elhalasztották, mígnem 1812. február 9-én végre sor került a megnyitóra. A Beethoven által megzenésített két Kotzebue-mű, az *István király* (op. 117) és az *Athén romjai* című utójáték kirobbanó sikert aratott.

Brunszvik Ferenc 1818-ban a pesti színházat a hozzá tartozó Várszínházzal együtt három évre kibérelte. Erről tudott Beethoven is, aki barátját kitartásra biztatta.¹⁹ Brunszvik azonban a színházak világában járatlan volt, ráadásul egy év múltán bérlőtársa is cserben hagyta, így azután az egyébként is kockázatos vállalkozás – gondoljuk csak meg: akkoriban megfelelő számú, állandó színházi publikum még nem volt – pénzügyi csőddel ért véget.

Intendánsi tevékenysége két szempontból mégis említésre méltó. Az egyik: a székesfehérvári magyar színészek meghívása a fővárosba, ahol 1815 óta állandó magyar színtársulat nem volt. A kiváló fehérvári színészgárda 1819–1820-ban Pest-Budán összesen hatvan előadást tartott, és kirobbanó sikereket ért el. E vendégszereplések során lett országos hírűvé a magyar vígjátékírási atyja, Kisfaludy Károly. Brunszvikot igazolták a sikeres operabemutatók is (például a Rossini-operák, így *A sevillai borbély* premierje), továbbá a színvonalas zenekar, amelyet a kritikák mindig dicsértek.

1821-ben Brunszvik Ferenc a 44. évében járt már, amikor a 21 éves Justh Szidónia (1800–1866) meghódította „nőgyűlölő szívét”. Az újdonsült grófné nem mindennapi zenei tehetség volt. Művészi kibontakozását és a beethoveni zene rejtelmeiben való jártasságát elsősorban férjének köszönhette. Schindler, aki többször hallotta őt zongorázni, a kor egyik legjobb női Beethoven-interpretátorát benne látta. „Szidónia – mint Anton Schindler írja – különösen grandiózus volt” a *B-dúr trió* és a férjének dedikált *f-moll, Appassionata-szonáta* előadásában.²⁰ Brunszvik Teréz, aki a gyermekeit „bécsi és nagyvilági szellemben” nevelő és a „német világ és szalonélet” meghonosítására törekvő sógornőjét nem nagyon kedvelte, Szidóniáról, a művészlőről a következőket írta: „Ha zongora előtt ül sógornőm és Beethoventól és Mendelssohntól játszik csodaszép darabokat, egészen más lényé alakul át: költészet és lángész mozgatja ujjait, költészet és lángész ragyog ki szeméből – az ember szinte azt képzei, átszellemült angyalt lát maga előtt.”²¹

Barátja e késői házasságáról s a Prónay Zsigmond szerint „klavieristische” feleségről Beethoven is tudott. Prónay báró 1823 májusában társalgási füzeté segítségével kérdezte a Mestert, hogy hogyan is áll Brunszvikkal, aki nemrégiben Bécsben járt, de a jelek szerint nem kereste fel Beethovent.²² Mindez arra utal, hogy a két régi barát kapcsolata ekkortájt már nem volt

¹⁸ Ld. Környei Elek, *Beethoven és Martonvásár*, Budapest–Székesfehérvár, 1960, 67.

¹⁹ Schindler (1970), 613.

²⁰ Uo., 501.

²¹ *Brunszvik Teréz emlékiratai*, 107.

²² *Ludwig van Beethovens Konversationshefte*. Bd. 3. (Leipzig, 1983). 270.

szoros. A zeneköltő és Szidónia grófné persze később még találkozhattak, 1824 májusában esetleg, amikor Schindler már előre örült, hogy Brunszvikot, ezt „a flegmatikus teremtetét”, akit a IX. szimfónia bemutatójára Bécsbe vártak, végre megismerheti. A gróf állítólag meg is érkezett, a kirobbanó sikerrel végződő koncert után pedig Beethovent magával akarta hozni Magyarországra.²³

Brunszvik Ferencék házasságkötése után Teréz szerint „egész délután és este zeneszó járta” a martonvásári kastélyban.²⁴ Ney Ferenc, a későbbi jeles pedagógus, aki 1834–1837 között náluk nevelősködött, „emlékezetes szép időket” élt át a Brunszvik családban, s gyakran jelen volt, amikor a gróf és a grófné „zongorán és gordonkán gyönyörű kettősöket játszanak igazi művészi emelkedettséggel”. (Ney ugyanitt említi, hogy Martonvásáron nemrég készült el a különálló könyv- és képtárány, amely Ferenc gróf értékes gyűjteményeinek adott otthont).²⁵

A Brunszvik házaspárhoz nemsokára Tábornok Mihály, a kitűnő hegedűs is csatlakozott. Ez a művésztrío (Schindler szavaival: Trisolium-Verein) aztán „olyat produkált, amilyent ebben az időben Bécsben hiába kerestünk volna”. Schindler szerint otthonuk egy „magasabbra törő muzsikuskok és értő zene-rajongók részére fenntartott kis konzervatórium” volt.²⁶ 1832-ben a magyar zenei élet ismertetése kapcsán írja Mátray Gábor: „El nem mellőzhetem ama jeles Akadémiákat, mellyeket Pesten télen által hetenkint több ízben adni szokott M. Gróf Brunszvik Fer[enc] esmeretes derék violoncellista; mellyeken több Pesti rendes 's legjelesebb hangművészek [...] részt vesznek; sőt maga a' M. Grófné is... mesteri Klavir Játszásával díszesíti azokat, és a' részvevő minden rangú vendégeket külön leereszkedő nyájassággal fogadja.”²⁷ Valóban: e zeneestéken Széchenyi Istvánék ugyanúgy megfordultak a „Musick begabten” (tehetséges muzsikuskok) Brunszvikék szalonjában,²⁸ mint a kevésbé előkelő származású zeneszerző Volkmann Róbert, Mosonyi Mihály, Wilhelm Rust, a későbbi Bach-kutató stb. Kivételes alkalmakkor (ilyen volt például 1835 márciusában a király, I. Ferenc elhunytja után a várban tartott rekvium) a gróf a főváros „legjelesebb dilettánsai és hangászaik” társaságában nyilvános szereplést is vállalt.²⁹

Brunszvikék elsősorban a bécsi klasszikuskok (Haydn, Mozart, Beethoven, Hummel stb.) műveit népszerűsítették, de – amint arra kottatárunk fennmaradt darabjai is utalnak – szívesen játszották Cherubini, Onslow, Chopin, Men-

²³ Uo., Bd. 5. (1970), 214.

²⁴ Brunszvik Teréz emlékiratai, 106.

²⁵ Ney Klára, Ney Ferenc élete és munkássága (1814–1889), Budapest, 1944, 25–27. A képgyűjteményről lásd Környei E., *Klasszikus mesterek alkotásai az egykori martonvásári Brunszvik képtárban*, Művészet 7 (1966) 1., 4.; Frimmel, Th., *Lexikon der Wiener Gemäldesammlungen*, Bd. 1., München, 1913, 227–239. és Mravik László, *Két szilánk a hajdani Brunsvik gyűjteményből*, Művészettörténeti Értesítő 37 (1989), 145.

²⁶ Schindler (1970), 612–613. 194. sz. jegyzet.

²⁷ *Tudományos Gyűjtemény* 7 (1832), 16.

²⁸ *Gróf Széchenyi István naplói*, szerk., bevez.: Viszota Gyula, 5. köt., Bp., 1937, 574.

²⁹ Honművész 3 (1835) 23. sz. (1835. márc. 19.), 181.

delssohn szerzeményeit is. A mintegy 560 tételből álló kottagyűjteményben több olyan mű szerepel, amelyet zeneszerző ismerőseik nekik ajánlottak.

Brunszvik Ferenc a kezdő tehetségeket mindig támogatta. Anton Halm például egy évig a Brunszvik-ház vendégszeretetéét élvezte, majd a gróf ajánlólevelével kereste fel Beethovent. A kiváló hegedűművész, Leopold Jansa is Brunszvik Ferencnél lakott, 1824-ben pedig az ő közbenjárására került a bécsi udvari zenekarhoz. 1838-ban, nagy sikerű pesti koncertjével a csodagyermek Joachim József hívta fel magára Brunszvikék figyelmét. Nekik valószínűleg részük volt abban, hogy a hétéves fiú Bécsben, Böhöm Józsefnél tanulhatott tovább.

A Beethoven barátjaként számontartott Brunszvik Ferenc nagy tekintélynek örvendett Pest-Buda zenei életében. Ha kiemelkedő muzsikusz érkezett a városba, fogadásáról és a tiszteletére rendezett díszlakomáról ő és felesége nem hiányozhattak. Amikor 1839 decemberében az immár nagy hírnévnek örvendő Liszt Ferenc először jött Pestre, a fogadásakor, Beethoven *Szeptettjének* előadásában Brunszvik gróf is közreműködött. 1843-ban a híres francia hegedűművész, Vieuxtemps tiszteletére Brunszvikék adtak estélyt. A kedélyes környezetben a vendég sokat játszott. Zongorán Erkel Ferenc és Szidónia grófné felváltva kísérték.³⁰

Martonvásár ura a különböző zenei egyesületek támogatásából is kivette a részét. Bizonyos, hogy közreműködött az 1818 és 1822 között fennálló „Pesti Musikai Intézet” és a Tábornok-vonósnégyes életre hívásában (1827). Később a Pest-Budai Hangász-Egyesület tiszteletbeli tagjai között is ott volt. Az itt felsoroltak minden bizonnyal tompítják annak az egykorú bírálóknak az életét, amely szerint Brunszvik Ferencék a hazai zenei élet támogatásával szemben közömbösek voltak. Tény, hogy koncertjeiken ők elsősorban a bécsi klasszikusokat, s nem a magyar szerzők műveit játszották, Beethoven, Haydn és társaik népszerűsítésével azonban elismerten missziós szerepet vállaltak, és igen sokat tettek annak érdekében, hogy a kamaramuzsikálás terén Pest a zenei metropolis, Bécs mögé felzárkózhasson.

Brunszvik Ferenc 1849. október 24-én Bécsben hunyt el. *„A pesti kamaravagy házimuzsikálásnak sok oka van arra, hogy szomorkodjon. Olyan gazdag műkedvelőt, akinek érzéke van a nemes zenéhez, [...] itt ritkán találni”* – írta Volkmann.³¹

Brunszvik Ferenc egy hibáktól egyáltalán nem mentes, mégis rendkívüli ember volt. Kiváló volt a gazdálkodás terén, kiváló volt mint muzsikusz: tehetséges csellista, tudós zeneértő, nagyvonalú mecénász, a reformkori magyar kamarazenei élet kiemelkedő alakja, aki nem felejtette el, hogy Beethoven őt a barátjának, sőt testvérének mondta...

³⁰ Sebestyén Ede, *Buda és Pest nagy hangversenyei a XIX. század első felében*, in: *Tanulmányok Budapest múltjából*, 8. köt., Budapest, 1940, 100.

³¹ *Briefe von Robert Volkmann*, Gesammelt und herausgegeben von Hans Volkmann (Leipzig, 1917), p. 50.